RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1937. Andra kammaren. Nr 44.

Fredagen den 11 juni.

Kl. 4 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 4 och den 5 innevarande juni.

§ 2.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Svar å interpellation.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Nilsson**, som yttrade: Herr talman! Med kammarens tillstånd har dess ledamot herr R. Lundqvist frågat mig, om det vore min avsikt att vidtaga erforderliga åtgärder för att få till stånd en ur såväl militär som social synpunkt önskvärd förläggning av Svea flygflottilj på annan plats än inom eller invid Järvafältet.

Med anledning av denna fråga får jag anföra följande.

Hösten 1931 avlämnade den av Kungl. Maj:t tillsatta *luftförsvarsutredningen* sitt betänkande rörande Sveriges försvar mot luftanfall. Härvid förordades bl. a. anskaffning av en jaktflottilj om 45 flygplan för Stockholms skydd. För denna flottilj skulle hangarer, monteringshall samt en bostadsbyggnad m. m. uppföras vid Barkarby. De militära myndigheterna, bl. a. chefen för generalstaben, arméförvaltningen och chefen för östra arméfördelningen, hade i sina yttranden intet att erinra mot detta förslag.

I *försvarskommissionen*, 1931—1935, räknades i överensstämmelse med de militära sakkunnigas enhälliga förslag med förläggning av en jaktflottilj på 45 flygplan till Barkarby. De militära myndigheterna yttrade sig över kommissionsförslaget hösten 1935, varvid från intet håll gjordes några erinringar mot förslaget om Barkarbyförläggningen.

Sedermera har *1936 års riksdag* fattat beslut om jaktflottiljens förläggning till Barkarby och att flottiljen skall vara fullt uppsatt under budgetåret 1938—1939. Materiel är kontrakterad och kommer att i stor omfattning levereras under det instundande budgetåret, personal är under utbildning och verksamheten vid Barkarby måste komma i gång sommaren 1938.

1937 års riksdag har konfirmerat föregående års riksdagsbeslut genom att anvisa 2,350,000 kronor för uppförande av huvuddelen av de erforderliga byggnaderna. Under det år, som gått sedan beslutet 1936, har hittills icke vare sig från militärt eller civilt håll gjorts någon officiell erinran mot dessa riksdagsbeslut.

Vidare vill jag framhålla, att chefen för flygvapnet efter samråd med t. f. chefen för försvarsstaben, t. f. chefen för armén och t. f. chefen för marinen den 13 april detta år har avgivit vissa förslag angående förhållandena i krig vid jaktflottiljen, varvid såsom dess fredsförläggningsort angivits Barkarby. Kungl. Maj:t har i överensstämmelse med detta förslag utfärdat vissa bestäm-

Svar å interpellation. (Forts.)
melser av grundläggande betydelse för planläggningsarbetet inom försvarsstaben och flygstaben.

Slutligen må anföras, att arbetena med flygfältets iordningställande pågått i flera år. Ifrågavarande arbeten ha utförts genom statens arbetslöshetskommission och beräknas bliva i huvudsak avslutade innevarande år. De kostnader, som under årens lopp efter $^1/_7$ 1926 nedlagts på Barkarbyfältet, belöpa sig till sammanlagt 2,085,400 kronor.

Jag har lämnat denna redogörelse för att få klarlagt

dels att statsmakterna — bl. a. genom två riksdagsbeslut — bestämt, att Barkarby skall vara förläggningsplats för en flygflottilj och att uppsättandet av denna flottilj planenligt pågår,

dels att inga som helst erinringar från vare sig militärt eller civilt håll tidigare förekommit mot Barkarby som förläggningsplats för flygvapnet,

dels att betydande kostnader redan nedlagts på flygfältet, vilket nu står inför sin fullbordan.

Vilka konsekvenser skulle då följa med en ändring av riksdagens beslut om Barkarby, d. v. s. ett beslut om jaktflottiljens förläggning till den av interpellanten nämnda platsen, Skå-Edeby å Svartsjölandet? Det är främst kostnads- och tidsfaktorer, som därvid måste beaktas.

Vad då kostnaderna beträffar får jag först meddela följande.

Arméförvaltningen har verkställt en utredning angående kostnaderna för erforderliga markförvärv jämte därmed sammanhängande kostnader för omläggning av en helt nyligen färdigställd väg tvärs över det för flygfältet avsedda området. Dessa kostnader belöpa sig till 1,154,700 kronor.

På arméförvaltningens begäran har vidare flygförvaltningen verkställt utredning angående kostnaderna för områdets iordningställande för en flygflottilj. Dessa kostnader belöpa sig till 2,325,000 kronor, därest landningsbanor m. m. skola anläggas, vilket medför, att fältet tidigare kan tagas i bruk än om dylika banor icke komma till utförande. Därest man avstår från landningsbanor ävensom från anläggande av sjöflygstation, inskränka sig ifrågavarande kostnader till 1,348,000 kronor.

Jaktflottiljens förläggning till Skå-Edeby i stället för till Barkarby skulle sålunda medföra merkostnader, som belöpa sig till 3,479,700 kronor, alternativt 2,502,700 kronor. Vid bedömandet av det billigare alternativet måste emellertid beaktas, att avsevärda ytterligare kostnader bliva erforderliga för provisorisk förläggning för jaktflottiljen å annan plats än Skå-Edeby under flera år framåt. En dylik provisorisk förläggning måste omfatta såväl hangarer som vinterbonade baracker, matsalar, kokinrättningar, värmecentraler m. m.

Det är alltså uppenbart, att förläggning till Skå-Edeby skulle medföra högst väsentligt större kostnader än vad riksdagen beräknat för försvarsordningens genomförande. Inom arméförvaltningen synes man hava umgåtts med tanken att projektet skulle kunna finansieras genom försäljning till staden av vissa kronan tillhöriga, för Stockholms fasta försvar tidigare avsedda områden söder om Stockholm. Oavsett att det icke torde vara klarlagt, om och när Stockholm önskar förvärva ifrågavarande områden liksom icke vad staden är villig att betala, kan det ifrågasättas, om icke de medel, som kunna inflyta, med större fördel kunna användas för andra försvarsändamål.

Vad så tidsfrågan beträffar vill jag anföra följande. Ett förslag om jaktflottiljens ändrade förläggning jämte äskande av erforderliga extra medel kan icke föreläggas årets riksdag, som nu står inför sin avslutning. Ett beslut i frågan skulle sålunda kunna föreligga först vid 1938 års riksdag. Enligt flygförvaltningens beräkningar skulle under angiven förutsättning ett flyg-

Svar å interpellation. (Forts.)

fält vid Skå-Edeby med 3.5 milj. kostnader kunna tagas i bruk tidigast 1941 och med det lägre kostnadsalternativet först 1942. Detta skulle innebära en fördröjning av försvarsbeslutets genomförande med 3 resp. 4 år.

På grund av de konsekvenser i fråga om kostnader och tid, för vilka jag här redogjort, måste jag för min del betrakta en ändring av riksdagens beslut i fråga om jaktflottiljens förläggning såsom utesluten.

Jag vill även med några ord beröra de olägenheter, som interpellanten anser vara förenade med denna förläggning.

Vad då först beträffar olägenheten för marktruppförbandens övningar på Järvafältet, så är det ju alltid så, att en förläggning av flera förband till en och samma plats medför någon inskränkning i de enskilda förbandens rörelse- och handlingsfrihet. Å andra sidan bör man i detta fall hålla i minnet, att antalet i Stockholms garnison ingående truppförband efter hand minskats, nu senast genom Göta livgardes indragning. När man talar om olägenheter, får man inte heller förglömma de fördelar ur utbildningssynpunkt för arméns truppförband, som det torde innebära, att truppen får vänja sig vid att ha flyget över sig såsom medhjälpare och som motståndare. Då från arméns myndigheters och representanters sida icke under alla de gångna åren officiellt anförts några erinringar mot Barkarbyförläggningen och då det icke har inträffat några nya förhållanden efter 1936 års riksdagsbeslut bedömer jag läget så, att olägenheterna säkerligen kunna övervinnas med litet god vilja och lämpliga överenskommelser mellan närmast berörda militära förbandschefer.

Interpellanten framhåller vidare, att Barkarbyfältet skulle vara olägligt även för flygvapnets vidkommande. Denna uppfattning delas icke av den flygmilitära sakkunskapen, som förklarar att flygfältet blir mycket bra efter slutförda utvidgningar. Särskilt i väster—öster får fältet en högst avsevärd utsträckning.

Vad så angår påståendet att förläggningen av flottilj till Barkarby skulle vara till men för den talrika bebyggelsen i trakten, så får jag framhålla följande.

Sedan cirka 10 år tillbaka ligger en flottilj vid Hägernäs. Denna flottiljs övningar försiggå över eller i närheten av Viggbyholm och Djursholm m. fl. villasamhällen i Stockholms närhet. Några klagomål över störande buller ha aldrig försports. Jag vill också erinra om att vid Ljungbyhed försiggår sedan många år en flygverksamhet över de omliggande tättbebyggda samhällena, som i intensitet vida överstiger den, som kan beräknas komma att äga rum vid Barkarbyflottiljen. Det är omvittnat, att både flygningen och flygarna äro mycket populära där nere. Samma sak torde gälla flygvapnets övriga äldre förläggningsorter. För övrigt synes det med anledning av vissa meningsyttringar böra framhållas, att flygövningarna vid en flottilj icke äro snävt lokalt begränsade till områdena närmast själva förläggningsorten. Förbanden röra sig med en fart av i medeltal omkring 300 km. i timmen. Det är då tydligt, att under de två—tre timmar dagligen, som tjänst i luften bedrives med 10—20 flygplan, hela den provins, inom vilken förbandet är förlagt, beröres av flygbullret och sålunda icke blott de människor, som bo vid själva fältet eller i dess närhet.

Så ha vi slutligen talet om hänsynen till fågellivet i Säbysjön. För bedömande av frågan om flygning med 10—20 flygplan några timmar om dagen kan anses hota djurlivet i just denna trakt vill jag meddela följande.

Daglig flygning har ägt rum i många år med ett antal flygplan på Barkarby. Enligt ortsbefolkningens uppgifter har detta icke på något sätt menligt inverkat på djurlivet. Men vad som är än viktigare att framhålla är, att Stockholms garnisons skarpskjutningar med kanoner, kulsprutor och gevär äro

Svar å interpellation. (Forts.)
koncentrerade just till trakterna kring Säbysjön. Enligt statistiska uppgifter från östra arméfördelningen så lär det förhålla sig härmed på följande sätt.

Strax öster om Säbysjön, c:a 1 km. nordost om flygfältet men icke berörande detsamma eller den plats, där flottiljens byggnader äro föreslagna till uppförande, ligger ett av garnisonens viktigaste fältskjutningsområden. Enligt statistiken för de senaste åtta åren försiggår där fältskjutning i medeltal 101 dagar om året. Samma ungefärliga plats utgör ett vanligt målområde vid artilleriets skarpskjutningar, som enligt statistiken äga rum i medeltal 12 à 13 dagar om året. Vid Säbysjöns nordspets ligger ett annat fältskjutningsområde, som användes 34 dagar per år i medeltal. Jag frågar: Om fåglar och andra djur hittills kunnat uthärda och till och med trivas mitt i detta centrum av dödande eld och stål, är det då icke sannolikt, att de även i fortsättningen skola tåla bullret av några flygplan.

Och härmed tror jag mig ha besvarat interpellantens frågor. Jag vill till slut endast konstatera, att jag förgäves i interpellantens behandling av olika med Barkarbyförläggningen sammanhängande spörsmål efterlyst någon förståelse för vad *riksförsvarets intresse* i detta avseende kräver. Det synes mig dock, som om just denna fråga under för närvarande rådande förhållanden i världen naturligen bort vara den primära. Att jaktflottiljens uppsättning utan *dröjsmål* genomföres är det väsentliga.

Vidare anförde:

Herr **Thorell:** Herr talman! Eftersom interpellanten herr Lundqvist är av utrikes tjänsteresa förhindrad att närvara i kammaren i dag, ber jag att i hans ställe få till herr statsrådet framföra ett tack för att herr statsrådet velat, ehuru interpellationen kunnat framställas först mot riksdagens slut, besvara densamma.

I sitt svar har herr statsrådet, om jag fattat svaret rätt, givit uttryck åt, att jaktflygflottiljen bör, i anslutning till tidigare uttalad uppfattning från flygvapnets sida, förläggas till Barkarby, och herr statsrådet har jämväl framfört sina skäl härför. Även om jag väl kan förstå, att vissa olägenheter skulle uppkomma, därest flottiljen förlades exempelvis till Svartsjölandet, är jag dock trots herr statsrådets anförande synnerligen tveksam, om olägenheterna utav en dylik förändring i förläggningsplanerna verkligen skulle överväga eller ens vara jämförbara med fördelarna därav. Jag ber därför att för min del få åberopa några synpunkter på denna fråga.

Det är visserligen riktigt, att i samband med behandlingen av försvarskommissionens betänkande och riksdagsbeslutet år 1936 ingen direkt erinran gjordes mot flygflottiljens förläggande till Barkarby från de lantmilitära myndigheternas sida, men i olika sammanhang ha dock vid tidigare tillfällen uttalanden blivit gjorda, som otvetydigt ge uttryck åt den uppfattningen, att ett flygförband inte bör där fredsförläggas. Sålunda framhöll chefen för generalstaben, på vars initiativ flygfältet vid Barkarby ursprungligen tillkom, i sin skrivelse den 7 november 1914 till chefen för dåvarande fjärde arméfördelningen, att fältet endast skulle avses såsom tillfällig start- och landningsplats, men att å detsamma inte finge förläggas skolor eller utbildningskurser.

Gentemot ofta återkommande önskningar om utvidgning av själva flygfältet ha jämväl erinringar gjorts, och då exempelvis flygstyrelsen den 17 augusti 1933 i framställning till kungl. arméförvaltningens fortifikationsdepartement påyrkade sådan utvidgning, framfördes starka gensagor. Såväl arméfördelningschefen som de olika truppförbandscheferna avstyrkte framställningen under hänvisning därtill, att detta skulle medföra en betänklig in-

Svar å interpellation. (Forts.)

skränkning i Järvafältets användning för dess ursprungliga och egentliga ändamål såsom övningsområde för Stockholmsgarnisonens marktrupper, och det framhölls vidare, att denna utvidgning, om den komme till stånd, vore så mycket mera beklaglig, som inte ens flygvapnets önskemål därigenom kunde bli i erforderlig mån tillgodosedda. Arméfördelningschefen var mycket bestämd i sitt ståndspunktstagande i det han skrev bl. a. följande: »Det synes mig för övrigt uppenbart, att arméfördelningschefen måste motsätta sig varje utvidgning av flygfältet på övningsfältets bekostnad. Redan nu är nämligen Järvafältet såsom övningsfält för Stockholms garnison av så stor betydelse, att varje minskning av detsamma skulle framkalla avsevärda olägenheter, vilka framdeles, då garnisonens utflyttning blivit verklighet, skulle växa till olidliga svårigheter.»

Av det yttrande, som chefen för generalstaben avgav den 22 augusti 1931 över den så kallade garnisonskommitténs förslag till garnisonens förläggning å Järvafältet, framgår, att inte heller han räknade med någon permanent förläggning av flygförband på detta övningsfält.

Att i samband med riksdagens beslut i försvarsfrågan föregående år något direkt motstånd inte restes mot förslaget om flygflottiljens förläggning till Barkarby berodde uppenbarligen därpå, att man då utgick ifrån, att detta innebar den enda tänkbara lösningen av förläggningsproblemet. Detta antagande var då så mycket mera naturligt som flygstyrelsen i den förut av mig omnämnda skirvelsen den 17 augusti 1933 till arméförvaltningens fortifikationsdepartement inledningsvis yttrar: »Då andra möjligheter för åstadkommande av ett flygfält avsett för till Stockholms skyddande mot luftanfall avdelade flygförband icke synes stå till buds, måste Barkarbyfältet icke blott bibehållas som flygfält för Stockholms luftförsvar utan även dess användbarhet som sådant bringas i överensstämmelse med utvecklingens fordringar.»

Såsom emellertid framgår av garnisonskommitténs arbetsutskotts betänkande i december 1936 angående truppförbandens förläggning å Järvafältet gjordes förliden sommar undersökningar för att utröna, huruvida verkligen inte möjligheter funnes för ordnandet av ett flygfält å annan plats i Stockholms närhet, och därvid riktades uppmärksamheten på den å Svartsjölandet belägna egendomen Skå-Edeby, vilken av arbetsutskottet på anförda skäl ansågs synnerligen lämplig för ifrågasatta ändamål.

Redan i sin underdåniga inspektionsrapport den 30 november 1936 har chefen för östra arméfördelningen framhållit, att det ur synpunkten av Järvafältets utnyttjande såsom övningsfält vore av utomordentlig betydelse, om annan förläggningsplats än Barkarby kunde beredas flygflottiljen, och i en skrivelse den 8 innevarande juni till arméförvaltningens fortifikationsdepartement understryker arméfördelningschefen dessa synpunkter och förklarar, att, därest flottiljen blir förlagd till Barkarby, komma de redan förut svåra förhållandena »med visshet att ytterligare försämras». Han säger vidare, att »genom förläggandet av F 8 till Barkarby kommer obotlig skada att tillfogas övningsfältet såsom sådant».

Herr statsrådet framhöll, att man inte finge »förglömma de fördelar ur utbildningssynpunkt för arméns truppförband, som det torde innebära, att truppen får vänja sig vid att ha flyget över sig såsom medhjälpare och såsom motståndare», men arméfördelningschefen anser uppenbarligen detta inte i verkligheten innebära några fördelar, eftersom han i den nyssnämnda skrivelsen yttrar härom: »Det är vidare påtagligt, att den intensifierade flygverksamheten är ägnad att verka försvårande och hindrande för truppernas övningar: möjligheterna att för vissa övningar beträda flygfältet kringskäras, artilleriets skarpskjutningar komma att lida intrång, utbildningsarbetet kom-

Svar å interpellation. (Forts.)

mer att genom flygningarna, motorbullret, få vidkännas störningar i vida högre grad än hittills.» Garnisonskommitténs arbetsutskott ger också i sin den 9 i samma månad offentliggjorda skrivelse till chefen för östra arméfördelningen uttryck åt samma uppfattning.

En annan allvarlig nackdel med bibehållandet av förläggningen vid Barkarby framhålles i sistnämnda skrivelse, då det heter: »Skulle Svea flygflottilj emot samtliga marktruppförbands bestämda önskan och till skada för deras utbildningsmöjligheter förläggas inom eller invid Järvafältet, måste därigenom en ständig friktion uppkomma emellan flyg- och marktruppförband. Planläggandet av övningar skulle å ömse sidor allvarligt försvåras, ständiga störningar och intrång måste bliva en följd av denna åtgärd, och icke heller får man bortse ifrån de mera personliga motsatsförhållanden, som till skada för båda försvarsgrenarnas representanter måste komma att uppstå. Icke minst för flygförbandets personal måste det framstå såsom föga angenämt att komma i denna situation, och hänsynen till bland annat denna personals trivsel bör föranleda en strävan från de olika myndigheternas sida att söka finna en lösning på denna fråga, som undanröjer alla de många och stora olägenheter, som ett hälftenbruk mellan mark- och flygförband av Järvafältet måste åstadkomma.»

Av garnisonskommitténs arbetsutskotts tidigare betänkande framgår, att upprepade utvidgningar av Barkarby flygfält fått lov att äga rum, och i den av mig förut citerade skrivelsen den 17 augusti 1933 fordrade flygstyrelsen ytterligare utvidgning, så att flygfältet »kan användas för såväl jakt- som spaningsförband, varjämte även start och landning för bombflygplan bör kunna vara möjlig». Av den vid skrivelsen fogade promemorian framgår emellertid, att, såsom det däri heter, icke ens efter den utvidgning, som inritningar å bifogad karta avse, flygfältet kunde bli »fullt acceptabelt för användning av bombförband». Med hänsyn härtill och till flygvapnets ständiga utveckling överhuvud taget befarar jag, att ytterligare utvidgningar, än de nu direkt planerade, komma att i framtiden visa sig behövliga, och det skulle därför vara synnerligen värdefullt att erfara herr statsrådets uppfattning därom. Likaledes vore jag tacksam, om herr statsrådet kunde göra något uttalande, huruvida man kan förvänta, att mera omfattande sprängnings- och röjningsarbeten kunna anses behövliga för flygfältets behov, eller om inga ytterligare kostnader behöva nedläggas på själva flygfältet såsom sådant, därest detsamma skall användas för permanent fredsförläggning av en flygflottilj. Det är ganska naturligt, att man ställer sig undrande i detta hänseende, då man läser om de felkalkyler, som mycket framstående flygexperter gjort sig skyldiga till beträffande Brommafältets planering.

Från lantmilitärt håll har man alltså starkt gjort gällande, att mycket allvarliga nackdelar skulle vara förenade med ett bibehållande vid Barkarby av Svea flygflottilj, och garnisonskommitténs arbetsutskott framhåller till och med, att det är fara värt, att det i längden skulle bli omöjligt att bibehålla Järvafältet såsom övningsområde för Stockholms garnison med allt vad detta skulle innebära ur kostnadssynpunkt och med hänsyn till exploateringen av ladugårdsgärdesområdet.

Beträffande den föreslagna förläggningen till Skå-Edeby har denna av arbetsutskottet ansetts innebära väsentliga fördelar av militär natur. Jag kan därför inte underlåta att här citera utskottets uttalande: »Redan själva flygfältet torde i och för sig vara av något bättre beskaffenhet än Barkarbyfältet, och Skå-Edebyalternativet möjliggör även en mera spridd och skyld förläggning av de olika byggnaderna än vad fallet är vid Barkarby. Utvidgnings- och utvecklingsmöjligheterna äro därjämte stora å Svartsjölandet, och en för-

Svar å interpellation. (Forts.)

läggning dit av flottiljen skänker vidare densamma möjligheter att över angränsande vattenområden, framför allt öster och nordost om Edeby verkställa skjutningar från luften i flygfältets omedelbara närhet. Därigenom nedbringas kostnaderna för dylika övningars bedrivande högst väsentligt, varjämte de även ur tidssynpunkt ytterligare befrämjas. Ett i Barkarby förlagt förband däremot saknar sådana möjligheter i närheten av förläggningsområdet, varför alltså längre transporter måste ske till lämpliga områden med ökade kostnader och ökad tidsförlust. De olika övningarnas bedrivande kan vidare ske utan intrång på marktruppförbands områden med därav följande olägenheter av skilda, delvis förut berörda slag, och härigenom undvikes vidare den skadliga friktion emellan mark- och flygförband, som tidigare vidrörts.

Den icke minsta fördelen med anordnandet av ett flygfält vid Skå-Edeby är vidare, att därigenom ytterligare ett flygfält erhålles i Stockholms närhet. Skulle flottiljen förläggas till Barkarby, finnes blott ett reservfält vid Bromma, men det är av väsentlig betydelse för flygvapnet att vid krigstillfälle äga flera möjligheter att byta start- och landningsplats. Endast härigenom torde ett lamslående av flygverksamheten kunna förhindras, och möjligheterna för jaktflottiljen att fullgöra sitt betydelsefulla uppdrag ökas alltså väsentligt genom tillskapandet av en tredje och i alla hänseenden fullvärdig flyg- och förläggningsplats.

Den måhända största fördelen med en förläggning av jaktflygflottiljen till Skå-Edeby är dock, att därigenom ett intrång på marktruppernas övningsområde undvikes. Järvafältet skulle således kunna bibehållas för sitt ursprungliga ändamål såsom övningsområde för Stockholms garnison, och den redan beslutade exploateringen av Ladugårdsgärdet kunde planenligt fullföljas så snart utflyttningen till fältet skett av de vid Gärdet nu kasernerade förbanden.»

Det föreföll mig av herr statsrådets svar som om herr statsrådet inte heller i och för sig ville bestrida, att vissa och icke oväsentliga fördelar kunde vara förenade med en förflyttning av jaktflygflottiljen, men att främst kostnads- och tidsfaktorerna vore för herr statsrådet avgörande.

Vad angår kostnadsfrågan blir ju den förnämsta skillnaden att hänföra till de med ett inköp av Skå-Edeby samt själva flygfältets planerande och iordningställande förenade omkostnaderna. Jag skulle då emellertid vilja rikta den frågan till herr statsrådet, om inte herr statsrådet anser det under alla omständigheter önskvärt, att Skå-Edeby inköpes för att användas till flygfält, och jag hänvisar därvidlag till de inom garnisonskommittén framförda, av mig nyss citerade synpunkterna. Vi ha här ett tillfälle, som kanske inte länge står oss till buds, att kunna förvärva det enda ytterligare område i Stockholms omedelbara närhet, som kan användas till flygfält. Om ett sådant köp ändock bör ske, vore det väl ändå bättre att förlägga flygflottiljen dit än till Barkarby. Pengar härtill torde ju kunna erhållas på sätt som i garnisonskommitténs sista betänkande framhålles, det vill säga genom försäljning av fastigheterna Johanneshov och Kvarnängen. Och då herr statsrådet undrar, om och när Stockholm önskar förvärva ifrågavarande områden, så vill jag framhålla, att, enligt uppgift, staden i april innevarande år begärt att få förhandla snarast möjligt om sådant förvärv i och för förortstrafikens ordnande. Såsom av garnisonskommitténs betänkande framgår värderades områdena redan år 1926 till mer än 4 miljoner kronor, varför köpeskillingen säkerligen torde vara tillräcklig för att bestrida de med Skå-Edebyfältets inköp och anordnande förenade extra kostnaderna.

Jag kommer så till herr statsrådets framhållande därutav, att en förändrad förläggning av Svea flygflottilj skulle innebära en fördröjning av försvarsbeslutets genomförande 3 à 4 år. Med understrykande av skillnaden emel-

Svar å interpellation. (Forts.)
lan anordnandet av en permanent fredsförläggning och frågan om att kunna i händelse av krig mobilisera ett förband ber jag att få hänvisa till det av mig ofta här citerade arbetsutskottets sista betänkande, däri det i detta hänseende framhålles följande: »Självklart är, att det ur krigsberedskapssynpunkt är synnerligen önskvärt, att jaktflygflottiljen kan mobiliseras så snart detta ur materielanskaffnings- och personalorganisationssynpunkt är möjligt, men den omständigheten, att flottiljens fredsförläggning måhända icke i allo kan vara iordninggjord redan vid den tidpunkt, då flottiljen såsom sådan i materiel- och organisationshänseende skulle kunna vara mobiliseringsbar, synes på intet vis behöva fördröja uppsättandet av flottiljen vid krigstillfälle. Frågan är blott, huru man skall kunna ordna med en provisorisk fredsförläggning, som icke skulle behöva omfatta mer än en jämförelsevis kort tidrymd.

Därest riksdagen fattade ståndpunkt till denna fråga under någon av nästkommande års första månader, skulle byggnadsarbetena vid Skå-Edeby kunna påbörjas omkring den 1 april 1938, och erforderliga kasernetablissement m. m. kunde sålunda vara fullt uppförda till sommaren påföljande år. Skulle förläggning ske vid Barkarby, kunna arbetena i varje fall därstädes inte igångsättas förrän tidigast omkring den 1 juli innevarande år, varför tidsvinsten vad etablissementet beträffar skulle begränsas till cirka 9 månader.

Inte heller i fråga om anordnandet av start- och landningsmöjligheter behöver uppskovet bli längre än nu nämnd tidsrymd. Visserligen må det vara riktigt, att en sådan besåning och planering vid Skå-Edeby att hela fältet kan användas vid start och landning kan ta två till tre år i anspråk, men det är dock möjligt att till en början anlägga särskilda landningsbanor i ungefärlig överensstämmelse med vad som skett vid Bromma.

Dessa landningsbanors iordningställande kräver inte ens så lång tid som kasernernas byggande, och med hänsyn härtill kan alltså flottiljen förläggas till Skå-Edeby sommaren 1939, det vill säga inom ramen av den tid, som genom försvarsbeslutet föregående år utmätts till uppsättandet av jaktflottiljen.

Med hänsyn till personal- och materielanskaffning blir det emellertid troligen nödvändigt att för kortare tid dessförinnan finna möjligheter till en förläggning av provisorisk natur för flottiljen, men denna förläggningsfråga kan säkerligen lösas utan oöverkomliga svårigheter. Huvuddelen av flottiljen torde exempelvis kunna inrymmas vid Malmslätt och den mindre delen i Västerås, varigenom visserligen en del olägenheter i organisatoriskt hänseende uppkomma, men dessa äro dock jämförelsevis lätt överkomliga för en så kort tidsperiod som den, vilken här kan ifrågakomma.

Ett annat alternativ är emellertid tänkbart i anslutning till ett förslag, som kungl. arméförvaltningens fortifikationsdepartement innevarande år framlagt i en underdånig skrivelse. I denna hemställes nämligen om medel för bl. a. uppförandet å Järvafältet av vinterbonade baracker vid Säby och Hägerstalund i flygfältets närhet, och skulle i anslutning till denna framställning en kungl. proposition föreläggas nästkommande års riksdag, kunde dessa byggnader vara färdiga att tagas i bruk redan hösten 1938. Dessa skulle då för ett års tid kunna ställas till flygflottiljens förfogande, och samtidigt kunde man tänka sig uppförande av provisoriska hangarer. Dessa hangarer, som skulle byggas för tre divisioner, kunna sedermera antingen kvarbliva å Barkarbyfältet i och för dess användning vid mobilisering såsom reservflygfält eller också, därest de göras flyttbara, transporteras till annan plats. De nuvarande hangarerna vid Barkarbyfältet kunna lämpligen begagnas till provisoriska verkstäder och förråd. Kostnaderna för dessa provisoriska anordningar behöva ingalunda verka avskräckande, lika litet som en provisorisk förläggning överhuvud taget.

Svar å interpellation. (Forts.)

Skulle man välja det sistnämnda alternativet i fråga om ett provisorium, kan det måhända bli nödvändigt att för viss materiel och personal, intill dess barackerna och hangarerna på Järvafältet bli färdiga, använda sig av provisorisk förläggning vid Malmslätt eller Västerås, men under alla omständigheter kunna alltså sådana anordningar vidtagas, att ett fördröjande av flygflottiljens uppsättande i verkligheten inte behöver ske. Även om den permanenta fredsförläggningen något uppskjutes, behöver detta ingalunda inverka på frågan om den tidpunkt, då jaktflygflottiljen kan och bör vara mobiliseringsbar. Fredsförläggning är alltså en sak som inte får förblandas med frågan om möjligheten att vid händelse av krigstillfälle uppsätta ett mobiliserat förband.»

Herr statsrådet inser nog, att det mot bakgrunden av alla dessa från lantmilitärt håll framförda synpunkter måste för interpellanten te sig synnerligen viktigt och betydelsefullt, att inte blott de för flygvapnets vidkommande eventuella svårigheterna i vissa hänseenden genom ett provisorium m. m. bli beaktade, utan att frågan får en allsidig belysning. När därför herr statsrådet efterlyser »någon förståelse för vad riksförsvarets intresse i detta avseende kräver», så tror jag, att herr statsrådet missförstått interpellationens såväl innebörd som innehåll på denna punkt. Det har just varit riksförsvarets intresse som föranlett interpellanten att framställa sin fråga, eftersom han inte velat se spörsmålet ensidigt ur någon försvarsgrens synvinkel utan önskat, att saken kunnat få en lösning, som för alla parter varit gynnsam. De lantmilitära synpunkterna få dock inte alldeles skjutas i bakgrunden, eftersom Järvafältet har till sin främsta och ursprungliga uppgift att tjäna deras behov, och interpellanten har varit rädd, att man i allt för hög grad sökt undvika tillfälliga, övergående och överkomliga svårigheter på bekostnad av stora framtida värden. Det är i den andan interpellationen framställts, och de av mig gjorda hänvisningarna till ansvariga militära uttalanden torde tillräckligt motivera den tvekan, som en lekman inför allt detta ändock måste känna, allra helst som i tidningspressen organ av olika färg ställt sig mycket avvisande inför Barkarbyalternativet. Att mitt framträdande i denna sak dikterats av samma känslor som interpellantens, kan jag försäkra herr statsrådet.

Till sist ber jag endast att få knyta några reflexioner till herr statsrådets anförande beträffande frågan om den så att säga sociala sidan och naturskyddssynpunkterna.

Med hänsyn till naturskyddet har det framhållits, att flygets förläggning till Barkarby inte skulle verka störande för traktens natur och djurliv. Det har även sagts, att marktruppförbandens skjutningar skulle verka oerhört mycket mera irriterande. Så torde emellertid inte vara fallet. Från dessa regementens sida har alltid visats en erkännansvärd förståelse för djurlivets krav, och skjutningar, som verka störande på Säbysjöns djurliv, ha i möjligaste mån undvikits. En flygförläggning till Barkarby däremot skulle verka störande inte endast genom flygmaskinernas egen inverkan utan främst genom uppbyggandet av ett tjugotal stora kasernbyggnader och andra etablissement i omedelbar närhet av Stockholmstraktens sista rika och ursprungliga fågelsjö. Känslan av att Stockholmsbygdens bästa naturreservat inte får raseras utan bör i orubbat skick överlämnas till kommande släkten har varit motivet till Svenska Naturskyddsföreningens och traktens hembygdsföreningars vädjan i denna fråga.

Det har även sagts, att flygmaskinernas buller vore en sak, som man vänjer sig vid. Detta torde möjligen vara förhållandet med flygets egen personal, men för den stora allmänheten torde saken ställa sig helt annorlunda. För den mängd av människor, i regeln utan större ekonomiska förutsättningar, som

Svar å interpellation. (Forts.)
nedlagt sitt sparkapital i ett eget hem i villastäderna, har motivet varit att efter det krävande och nervpåfrestande arbetet i storstaden kunna i det egna lantliga hemmet söka en vederkvickelse i en vacker och ostörd natur. Denna för folkhälsan betydelsefulla tillgång kan lätt genom en flygförläggning spolieras. Såsom framgår av bland annat dagens nummer av tidningen Social-Demokraten vittna också många i fråga om flygets nackdelar erfarna Brommabor, att, som det heter, det ej längre kan bli tal om något riktigt och lugnt hemliv, och att förhållandena i Bromma blivit för befolkningen ohållbara, sedan flygfältet anlagts.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Nilsson:** Herr talman! Det börjar ljusna litet för mig angående den opposition, som förts gentemot Barkarbyförläggningen. Jag börjar mer och mer finna ut, vad det egentligen rör sig om. Först vill jag med anledning av allt tal om myndigheter framhålla, att jag deltagit i försvarsfrågans handläggning i sex à sju år men har aldrig hört talas om att det skulle funnits något hinder för en förläggning av en flygflottilj till Barkarby förrän — däri ger jag den ärade interpellanten rätt — den nuvarande arméfördelningschefen trädde till. Då upptäcktes, att Barkarby inte dugde utan att det borde anordnas ett nytt flygfält vid Skå-Edeby. I interpellationen anföres bland annat följande: »De redan nedlagda kostnaderna å Barkarby flygfält skulle genom de nu föreslagna åtgärderna ingalunda vara bortkastade, eftersom den ursprungliga avsikten med flygfältets tillkomst alltjämt består i lika hög grad som någonsin förut. Även nu och i framtiden erfordras nämligen en tillfällig start- och landningsplats för flygplan, och härtill kommer, att reservflygfält väl under alla omständigheter måste finnas.» Sammanställer jag detta med interpellantens yttrande, att vi fått ytterligare ett flygfält till Stockholm, kan jag icke komma ifrån, att man här liksom på en omväg — jämför fåglarna vid Säbysjön m. m. — sedan något över 2,000,000 kronor nedlagts på Barkarbyförläggningen, söker få ett flygfält till. Det stämmer inte riktigt överens med min syn på frågan, hur man bör framlägga försvarets angelägenheter inför det svenska folket, representerat av den svenska riksdagen. Jag erinrar om 1936 års försvarsbeslut.

Jag har tillfrågats, om jag ville bestrida fördelen av en flyttning till Skå-Edeby och om jag icke ansåge det vara lämpligt, att ett område där inköptes. Jag rör icke alls vid de sakerna, utan vad jag hävdar och hävdar alldeles bestämt det är, att den svenska riksdagen så sent som förra året fattat beslut i en fråga, i vilken all militär sakkunskap var enhällig. Skall denna sakkunskap inte räcka mer än ett år, innan man från samma håll kommer och föreslår förändringar? Liknande har kanhända inträffat förut, men icke stärker sådant försvarets sak i den svenska riksdagen och hos det svenska folket. Jag älskar att till de människor, jag har att göra med, säga rent ut, hur jag anser det bör vara, och jag försöker att så långt det går få igenom vad jag anser böra göras. Att tre månader efter det ett sexårigt utredningsarbete resulterat i beslut av riksdagen komma och säga, att de militära sakkunniga misstagit sig, måste hos den anslagsbeviljande församlingen uppväcka tvivel på tillförlitligheten av vederbörandes uppgifter. Kostnaderna skulle gå till 3.5 miljoner kronor mer än vad vi både i särskilda utskottet och riksdagen räknade med i fjol. Få människor komma att förstå den saken. Ej mindre förargelse komme det att uppväcka hos vanliga svenskar, om den nya landsvägen över Skå-Edeby skulle rivas upp, och ny väg läggas runt denna egendom för en kostnad av mer än 1,100,000 kronor. Om man är mån om det svenska försvaret, bör man akta sig för sådana saker.

Svar å interpellation. (Forts.)

Dröjsmålet skulle bara bliva nio månader, har det sagts. Vem som än gjort de kalkyler, varpå ett sådant påstående grundats, tror jag icke på dem. Jag har låtit på området sakkunniga räkna litet på problemet. Jag erinrar om hur det gått vid Frösön. Arbetet igångsattes där sommaren 1936. I år är fältet alldeles oanvändbart, och först år 1938 räknar man med att med hjälp av landningsbanor, vilkas anläggande för övrigt medför ökade kostnader, landning skall kunna göras med enskilda flygplan, men förband kunna icke förläggas dit utan måste om sommaren tillfälligt förläggas till annan plats.

Om nu bara tidsberäkningarna varit hållbara men det äro de icke. Jag klandrades ju tvärtom, för att jag icke hade föreslagit ett ytterligare påskyndande av anskaffningen, men det är icke nog därmed. Vi kunna icke nu resonera om det såsom ett säkert faktum att riksdagen bifaller ett förslag till en förändring härvidlag. Jag skall icke gissa hur riksdagen kan tänkas handla, men jag skulle bli mycket förvånad, om riksdagen skulle gå med på denna förändrade inställning. Riksdagen kommer, tror jag, att resonera på samma sätt som jag. Saken ordnades ju 1936 på den här punkten, utan att någon anmärkning gjordes från något håll. Hur hänger nu detta ihop? Det skulle kosta oss c:a 3,500,000 kronor om vi skola flytta, och dessutom skulle riksdagen komma att förlora åtskilligt av sitt förtroende för den sakkunskap det här gäller, ty såväl de förslag till beräkningar som de sakkunnigeutlåtanden, vilka lågo bakom 1936 års försvarsbeslut, voro, i synnerhet gäller detta om sakkunnigeutlåtandena, fullkomligt enhälliga.

Vad det där naturreservatet beträffar, undrade jag verkligen om interpellanten tänkte ta upp den frågan. Jag tyckte mig nämligen ha märkt, att presskampanjen dött ut något, sedan man fått veta, att det verkligen exploderar artillerigranater där ute, och att kulsprutekulorna hagla. Interpellanten tog emellertid upp spörsmålet. Är det någonting som djuren äro rädda för så är det väl för exploderande granater. Jag tror emellertid icke att fåglarna frukta litet oväsen. Jag har nämligen den uppfattningen att djur, fåglar och andra, rätt snart få en känsla av, om det är någon som vill dem något ont. Få de en känsla av att ingen fara är på färde sköta de sitt och känna sig lugna. Jag bygger den uppfattningen på att vi i Skåne på vissa platser ha gott om skygga rådjur. De kunna gå på vetefälten och på vallarna och beta. Kommer det ett tåg eller något annat som stör dem, fly de icke för det, och det kommer nog icke heller fåglarna i detta fall att göra.

Interpellanten sade också, att de som byggt där ute voro i små omständigheter, och att de icke tyckte om att bli störda i den idylliska ro, som man fordrar skall härska i ett litet hem på fritiderna. Jag vill i detta sammanhang säga, att jag icke kan svara på allt det där talet om Brommafältet. Det är Stockholms stad, som står för den saken, och jag hänvisar för vidare diskussion därutinnan till Stockholms stads experter. Häromdagen var det uppe hos mig 5 personer, som överlämnade ett av dem undertecknat papper. Det var folk, som beröras av Barkarbyförläggningen, och de sågo icke ut att tillhöra de större kapitalisterna, om de nu voro det överhuvud taget. En av dem var trädgårdsmästare, en annan kommunalfullmäktiges ordförande, en var fattigvårdsstyrelsens ordförande, en var ingenjör och en ordförande i en fastighetsägareförening därute. Således folk som, därom är jag övertygad, representera medel- och arbetarklassen. Det kan tyckas, att det blir litet långt att belasta kammarens protokoll med denna skrivelse, men jag kommer ändock att göra det, inte endast med hänsyn till interpellanten utan med hänsyn till allt som är sagt och skrivet i denna sak. Den är ställd till mig och lyder så:

»Ledamöter av Järfälla kommunalfullmäktige jämte representanter för Barkarby, Barsbro och Skälby fastighetsägareföreningar samt fastighetsägare

Svar å interpellation. (Forts.)

från Jakobsberg, samlade till möte i Barkarby skola lördagen den 5 juni 1937, ha efter diskussion om de i tidningspressen under senaste tiden pågående skriverierna angående förläggningsorten för Svea Flygflottilj beslutat göra följande uttalande:

Med förvåning ha vi iakttagit hur det från visst håll talas om ortsbefolkningens intressen, utan att vederbörande på något sätt gjort sig mödan att efterhöra denna befolknings åsikter. Sedan många år tillbaka ha dagligen flygningar i stor utsträckning ägt rum vid Barkarby. Omkring 3—5 flygplan ha sålunda under större delen av dagarna varit i luften omkring flygfältet. Under vissa tider ha till Barkarby varit förlagda även större flygförband, ända upp till 20—30 maskiner. När vi Järfällabor uttala oss i fråga om flygmaskinsbullret verkar störande och enerverande eller icke, tala vi av erfarenhet, alltså icke av inbillning, såsom fallet torde vara beträffande många andra, som skriva i denna fråga utan några erfarenheter. Vi vill sålunda säga ifrån, att vi icke funnit flygningen nämnvärt störande, utan flygningen har alltid omfattats med mycket stort intresse och flyget åtnjuter stor popularitet bland ortens befolkning.

Talet om att trakten kring Barkarby och Säby skulle vara ett av Stockholmstraktens vackraste naturminnesmärken är för oss en överraskning. Hittills ha vi levt i den föreställningen att Barkarby och Säbytrakten äro ganska vanlottade i detta avseende. Inga sällsynta mineraler finnas i bergbackarna och ingen sällsynt växtflora är känd härstädes och traktens fauna uppvisar icke heller några sällsyntheter, som böra särskilt skyddas. (Däremot finnes en hel del av herrar jaktintressenter inplanterade skadedjur såsom tyska harar och fasaner, som snarast möjligt borde kraftigt decimeras.) Skulle det förhålla sig så, att Järvafältet döljer sådana skönhetsvärden som det nu ordas vitt och brett om, är det beklagligt, att ortens folk skall vara utestängda därifrån, ty som en utestängning måste man betrakta de försök jakträttsinnehavaren ständigt gör för att avvisa ortsbefolkningen från fältet. Vi veta att Järvafältet icke är någon camping- eller friluftsplats för sockenborna eller Stockholms befolkning, och aldrig varit avsett därtill, men den kitslighet jakträttsinnehavaren alltid lägger i dagen mot folk från orten som kommer in på fältet passar mycket illa i vår tid.» Och där kommer jag till Säbysjön och fågellivet därstädes.

»Det talas också om, att flygningen skulle vara ett fördärv för fågellivet vid Säbysjön. Om så vore fallet förefaller det egendomligt, att djuren trivts så bra där alla dessa år, som flygvapnet bedrivit sina övningar vid Barkarby. Det bör i detta sammanhang erinras om, att strax öster om Säbysjön brukar Stockholmsregementena ha sina fältskjutningar med skarp ammunition. Där försiggå också artilleriskjutningar, varvid granaterna bruka explodera i terrängen öster om Säbysjön, där målanordningarna äro belägna. Ett är säkert, tåla djuren denna trumeld, så nog tåla de att höra flygmaskinerna. När man från jaktvårds- och naturskyddshåll nu är så rädd om naturen, varför protesterar man då icke mot den verkliga förödelse som åstadkommes vid artilleriets skarpskjutningar? Där kan man tala om verklig förstörelse av naturen.»

Jag kan i detta sammanhang säga, att jag fick många fotografier som visade att tallar skjutits av. Detta säger jag blott en passant, men det är ju klart att sådant kan inträffa, när det gäller sådana saker, och det är ingenting att säga därom.

»Beträffande den beslutade bebyggelsen och farhågorna för att denna skulle förfula trakten, äro vi av den uppfattningen, att den myndighet som får denna sak om hand är fullt kapabel att tillgodose alla rimliga anspråk på varsam inpassning i naturen.

Svar å interpellation. (Forts.)

Försöket att sätta fornminnesintresset mot flyget anse vi misslyckat, ty inom det område, som här är ifrågasatt för planering och bebyggelse, finnas så vitt känt är endast obetydliga fornminnen, fornminnen som på intet vis skilja sig från tusentals andra här i landet. Det bör observeras, att å det område som nu är utlagt till flygfält, ha alla även förut okända fornminnen noga undersökts och vetenskapligt genomforskats, varigenom en icke oväsentlig kännedom om traktens äldsta bebyggelse erhållits till nytta för historieforskningen. Det kan tryggt påstås, att intet av värde spolierats genom de gjorda arbetena. Vi hävda sålunda, att fornminnesintresset icke på något sätt kan åberopas mot flyget. Däremot anse vi, att om man skall tala om skadegörelse på fornminnen ovan jord, är risken från artilleriet och fotfolket betydligt större. Vi ha oss emellertid bekant, att det från domänförvaltningens sida gjorts allt vad som rimligtvis kan göras för att skydda fornminnena.

Vi anse, att ett militärfält först och främst skall användas för militära ändamål, och att ändamålsenligheten ur försvarets synpunkt jämte kostnadsfrågan äro de enda synpunkter, som böra tillmätas avgörande betydelse i denna förläggningsfråga.

Av flygförvaltningens skrivelse till Konungen framgår, att förvaltningen avstått från att med flygflottiljen införliva själva Säby gård. Då det enligt vår uppfattning med all sannolikhet skulle medföra besparingar, om gården överlämnades till flygflottiljen, och då vi ha oss bekant, att jakträttsarrendatorn, som nu bebor gården, är den, som i särskilt hög grad söker motverka förläggningen av flygflottiljen till Barkarbyfältet, anse vi oss vördsammast böra uttala vår önskan om, att gården lämpligen borde överlämnas till flygflottiljen.

Med det ovan anförda vilja vi ha sagt ifrån, att de, som i denna fråga framträtt och gjort sig till tolk för vår bygd och våra ortsintressen, icke på något sätt ha fått uppdrag att tala å bygdens vägnar och icke heller på något sätt företräda folkmeningen här.

På grund av vad vi sålunda anfört, få vi vördsamt hemställa att Herr Statsrådet måtte lämna utan avseende de framställningar som gjorts om ändring av den beslutade förläggningen av Svea Flygflottilj å Barkarby flygfält.»

Jag har velat citera detta, då det är en annan röst än den, man är van att höra.

Jag vill sluta med att helt kort konstatera, att det icke mig veterligt sedan förra årets riksdag fattade sitt beslut inträffat någonting, som kräver en förändring i försvarsbeslutet på denna punkt.

Herr **Flyg:** Herr talman! Jag vill börja mitt anförande med att deklarera, att jag står fullkomligt utanför den krets eller rättare sagt vid sidan av de parter, som här möjligen bakom å ena sidan försvarsministern och å andra sidan herr Thorell befinna sig i strid.

Jag begärde ordet för att framhålla en synpunkt, som jag anser vara den viktigaste vid denna frågas behandling. Trots försvarsministerns båda anföranden, har jag nämligen fortfarande en känsla av — jag är övertygad om att den är allmänt förefintlig hos dem, som följt den diskussion, som pågått i denna fråga — att det består icke bara en tämligen tydlig oklarhet i detta ärendes handhavande utan det sätt på vilket detta handhavande skett utgör också ett bevis på icke en fast planmässighet, som väl framför allt borde vara förefintlig, när det gäller ledningen av de militära angelägenheterna, utan i stället på en planlöshet som ständigt, ständigt framträder.

Herr försvarsministern har här erinrat om 1936 års försvarsbeslut. Jag medgiver, att det är ett mycket starkt resonemang från hans sida, då han sä-

Svar å interpellation. (Forts.)
ger, att man skall väl icke efter endast någon kort tid uppriva ett beslut, som fattades av riksdagen utan någon nämnvärd opposition. Försvarsministern var en av de män inom försvarskommissionen, vilka ansågos såsom fäder till det förslag, som blev riksdagens beslut. För mitt vidkommande vill jag här ha sagt, att jag aldrig godkänt eller accepterat detta beslut såsom något i alla avseenden fullkomligt och i allt väsentligt tillfredsställande. Jag vill dessutom göra den erinringen, att det från det stora socialdemokratiska partiets sida riktades i 1936 års försvarsdebatt mycket grava anmärkningar mot det beslut, som fattades. Icke minst statsministern — jag ser att han har gått sin väg och jag kan då så mycket lugnare och tryggare säga, vad jag tänker — var en av de auktoriteter med lika stor sakkunskap i dessa ting som försvarsministern, som levererade mycket stark kritik av det av försvarsministern av i dag åberopade försvarsbeslutet. Sedan dess har också ett val försiggått, där de partier, som representerade försvarsbeslutet skötos mycket kraftigt tillbaka. Under sådana förhållanden finnes det icke, menar jag, samma auktoritet bakom dem, som skulle fråga: Vad skall folket säga om riksdagen i ett fall som detta lämnar en tidigare intagen ståndpunkt? Jag skulle anse det som en naturlig åtgärd, om den nu sittande riksdagen, i överensstämmelse med den förändring av riksdagens sammansättning, som ägt rum, i väsentliga punkter korrigerade det försvarsbeslut, som försvarsministern av i dag åberopar. Jag säger detta därför, att därmed ett av de viktigaste argumenten i försvarsministerns anföranden är ur världen. För herr Thorell blir det naturligtvis svårare att lägga saken på samma sätt. Han anser ju detta beslut riktigt men ur flertalets i denna kammare synpunkt kan man mycket väl polemisera så, som jag här har gjort.

Försvarsministern anförde ytterligare ett betydelsefullt argument nämligen den ökade kostnadssumman, som en förändring i detta avseende skulle föranleda, en förändring, som emellertid tillstyrkes av militära myndigheter, som äro betydligt mera dominerande än denna, förlåt ordet, säregna flygstyrelse, vars främsta kännemärke är en mängd historier, vilka sannerligen icke rendera detta speciella militära organ ett högsta betyg. Emellertid, kostnadsfrågan är ett viktigt argument, det medgiver jag. Beloppet utgör 3,400,000 kronor eller något mera, men det kan kanske också göras något billigare.

Jag vill till slut framställa ett par motfrågor, som jag hoppas försvarsministern tillåter mig göra, fastän de gå utanför interpellationens ram. Försvarsministern har sagt, att det redan nu kring denna Säbysjö försiggå övningar i granatskjutning, förmodligen med exploderande granater och i kulspruteskjutning. Kan man över eller invid ett flygfält bedriva sådana övningar i fortsättningen, om detta nu bygges ut och kommer att omfatta de områden, det här är fråga om? Min andra fråga är den: Har man kalkylerat och räknat med vad ett nytt övningsfält kostar, så att man kan ställa den siffran bredvid de 3,400,000 kronorna? Om man här går att fullfölja det beslut, som man här talat om, vilket dock, såvitt jag förstår, gäller ett reservflygfält, och förlägger flygflottiljen på den plats det här gäller, kommer — den uppgiften har jag fått från sakkunnigt håll inom militära kretsar — ganska naturligt — därom är jag övertygad — en framställning, vari man säger, att med det beslut, som nu skall förverkligas, är övningsfältet icke tillfredsställande och vi måste lösa den frågan på något sätt. Ja, då har försvarsministern att komma med äskanden i det avseendet. Jag förmodar att ingen kan undkomma dem, om de äro sakligt motiverade, och så står riksdagen inför den frågan. Jag undrar, om man verkligen genomtänkt vad det innebär att i denna stund så här utan vidare helt avvisa de synpunkter, som ligga bakom de planer som framförts, att man icke skall förlägga den övningsplats, diskussionen gäller, vid Barkarby utan på annan plats.

Svar å interpellation. (Forts.)

Jag har ingen anledning att gå in på argumenten i övrigt. Jag vill endast säga, att när det gäller viktiga beslut på olika områden, får man naturligtvis så långt detta är möjligt taga hänsyn till vad eventuellt nära liggande samhällen önska, om de nämligen beröras av beslutet i fråga. Betydelsefulla synpunkter från deras utgångspunkter böra icke negligeras, men jag medgiver, att de icke kunna vara utslagsgivande för det slutliga ståndpunktstagandet. Hur varma naturvänner vi än äro, och hur intresserade vi än äro av fågellivet och av sjöarna, kunna icke heller dylika synpunkter få spela någon avgörande roll vid en sådan här frågas behandling. Håller jag mig till de reella fakta, måste jag säga — jag har inte något som helst intresse för den eller den platsen — att om det icke finnes andra intressen, som icke kunna nämnas i debatten, om det icke bakom kulisserna är fråga om auktoriteter, vilka man icke vågar trampa på tårna, borde man icke utan vidare avvisa det, som det här är fråga om, utan man bör taga under omprövning de synpunkter, som här ha framförts.

Herr talman! Detta är vad jag velat säga i debatten i dag — det var först efter att ha lyssnat till försvarsministerns andra anförande, som jag begärde ordet. Jag vill till sist dock endast säga, att min inställning till det militära systemet och därmed sammanhängande problem är välbekant för försvarsministern, men det hindrar icke att jag, då försvarsministern kom till den post, där han nu sitter, ändock hade en känsla av, att det var skönt att få en karl, som kunde taga ledningen av de sinsemellan tvistande herrar representanterna för de olika vapenslagen, som hittills varit de verkliga regenterna över den, som skulle ha rodret i sin hand. Jag vet icke, om jag skall säga, att den här frågans behandling, om jag utgår från den förhoppningen, utgjort en besvikelse för mig, men den tyder icke på att denna min förhoppning kommer att till hundra procent infrias. Som min bestämda uppfattning vill jag säga, att vad som behöves är, att den man, som sitter som försvarsminister, lär det folk, som han har att bestämma över, att de äro tjänstemän och som sådana få finna sig i vad som skall ske utan hänsyn till egen bekvämlighet. Om en plats ligger långt bort i skärgården, som till exempel Hårsfjärden, få icke flottans officerare gå emot att flottans station förlägges där, och om en flygstation förlägges på Svartsjölandet, där det kanske är obekvämare än vid Barkarby, där man hittills haft förläggningen, få icke flygets officerare motsätta sig något sådant.

Detta är för mitt vidkommande de synpunkter, som jag velat anföra i den här debatten.

Herr **Thorell:** Herr talman! Jag kan försäkra herr statsrådet, att jag mycket väl vet vad herr Lundqvist tänkte i denna sak då han väckte interpellationen — vi resonerade båda ganska grundligt om den, innan den väcktes. Vi ha med denna framställning inte på något sätt avsett att ställa till något obehag, vare sig åt ena eller andra hållet. Vi ha endast velat i tid framföra till den högsta myndigheten på detta område, inte bara våra, utan många, många andras bekymmer.

När jag här till protokollet inläst så pass många uttalanden av olika personer i ansvarig ställning och från olika utredningar, så har det varit därför att vi — jag och de som tänka som jag — ansett, att det för framtiden skulle kunna vara av värde att i riksdagens protokoll dessa yttranden intagits, så att man, i händelse utgången av denna fråga blir i enlighet med det beslut, som är fattat och som väl kommer att stå fast, skall kunna se, att den opposition, som fanns, hade misstagit sig och icke hade fullödigt värde, eller så att man, om det skulle visa sig att denna opposition haft rätt, skall kunna se, att det ändå fanns de, som på ett tidigt — ehuru kanske icke tillräckligt tidigt —

Svar å interpellation. (Forts.)
stadium dock velat höja en varnande röst mot åtgärder, som de ansett vara felaktiga.

Jag tänker inte driva detta hårt på något sätt utan skall endast be att till herr statsrådets anförande få foga några ord i fråga om de åsikter, som jag har om de förhållanden, som han berörde. Herr statsrådet sade, att det var först sedan den nuvarande arméfördelningschefen tillträdde sin befattning som det började bli oro i lägret och började riktas kritik gentemot detta förslag, men han sade senare — för övrigt allra sist om jag inte minns fel — att egentligen hade ingenting nytt inträffat i saken. Följaktligen får jag därutav dra den slutsatsen, att arméfördelningschefen inte borde ha framträtt här, det skulle inte finnas något skäl därför. Emellertid har jag redan framhållit, att det funnits och finnes ett mycket starkt skäl, och det var att man inte i tillräckligt god tid hade observerat det fält, som finnes på Svartsjölandet. Följaktligen stod man väl inför det faktum, att man måste ta vad man hade, som man så många gånger annars får göra här i livet, då man inte har något val. Vid Brommafältets tillkomst hade man dessutom inte hunnit få tillräcklig erfarenhet av, hur detta fält skulle komma att klara sig i utvecklingen, och det visade sig, att det inte höll måttet. Herr statsrådet sade att han inte kunde svara för det sätt, på vilket Brommafältet kom till eller för det misslyckande som i det fallet kunde vara för handen, och det har jag inte heller begärt. Vad jag skulle önska är, att man toge lärdom av de erfarenheter, som tillkomsten av Brommafältet givit, och det har säkerligen arméfördelningschefen gjort. Fast jag är lekman, tycker jag mig ha ganska lätt att förstå arméfördelningschefens synpunkter. Jag har framför mig en karta över övningsfältet där ute, och ungefär mitt i fältets längdriktning ha vi det område, där denna flygstation skulle förläggas. Redan nu tycker jag mig se på kartan, att flygfältet nästan tar upp halva bredden av övningsfältet, och när det skall utvidgas ytterligare, är det alldeles klart, att detta ännu mera kommer att försvåra möjligheten för landtrupperna att få förbindelse mellan den ena och den andra delen av fältet. Herr Flyg har frågat, alldeles riktigt för övrigt, hur i fortsättningen de övningar skola verkställas, som nu försiggå tack vare att man kan skjuta huvudsakligen i fältets längdriktning. På den frågan får jag väl nöjet höra herr statsrådet svara och skall därför inte nu närmare gå in på den saken.

Det framgick vidare av herr statsrådets anförande, att han tänkte sig, att det kanske fanns något biintresse, som föranlett att vi så här på omvägar sökte få till stånd ett nytt flygfält. Jag är i tillfälle försäkra, att den synpunkten inte alls fanns från början, och den är inte alls medverkande till att interpellationen väckts, ty det var endast emedan vi ville visa att de pengar inte voro bortkastade, som nu äro nedlagda på Barkarbyfältet, som vi överhuvud taget vidrört den sidan av saken, att vi alltså även om flygstationen flyttades kunde få nytta av dessa pengar.

Herr statsrådet var tveksam, huruvida vi skulle kunna få folk att förstå, varför vi borde ändra dessa planer nu, särskilt som vi bestämt oss i denna fråga så sent som förra året. Det kanske blir svårt att få dem att förstå detta, men det blir nog ännu svårare att få dem att förstå, om i en närmare eller längre bort belägen framtid det kanske kommer att sägas ifrån, att nu går det inte längre, våra garnisonstrupper, som äro förlagda här, kunna inte använda detta fält, utan vi måste köpa mer mark eller flytta trupperna till annan trakt. Då tror jag vårt svenska folk får ännu svårare att förstå det beslut, riksdagen tidigare fattat.

Helt säkert i samma känsla som jag hade, när jag ville ha så många uttalanden som möjligt om denna sak intagna i protokollet, föredrog statsrådet

Svar å interpellation. (Forts.)

en skrivelse som han fått från kommunalmän i Barkarby. När jag hörde den, tänkte jag, att så krasst som dessa kommunalmän sågo på förhållandena i sin hembygd skulle jag ändå inte, ehuru jag är ganska praktiskt anlagd, kunna se på de förhållanden jag här berört, om det skulle gälla min egen hemtrakt. De förnekade nästan, att det fanns fornlämningar i trakten, åtminstone gav man dem inget särskilt stort värde, och man polemiserade överhuvud taget emot de åsikter, som dock med skärpa framförts av Svenska naturskyddsföreningen och traktens hembygdsförening, vilka väl ändå borde vara de, som i denna fråga bäst förstå vad det gäller.

Jag skall inte upptaga tiden längre, herr talman. Jag har endast velat göra dessa korta reflexioner till herr statsrådets anförande och skall, om inte något särskilt inträffar under debatten, icke vidare återkomma i densamma.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Nilsson:** Herr talman! Jag skall bara göra ett par korta repliker och börjar först med den ärade interpellanten, som ville höja en varnande röst och bland annat påstod, att jag skulle ha antytt, att den nuvarande arméfördelningschefen inte borde ha framträtt. Den saken har jag ingenting emot. Jag anser, att det är hans fulla rätt — såväl som varje människas överhuvud taget — att kämpa för sina uppfattningar. Vad jag däremot säger är, att jag inte hörde talas om någon sådan uppfattning förrän han tillträdde denna sin befattning. Och jag går så långt, att jag säger, att jag inte bryr mig om att bedöma vilket som är bäst, Barkarbyfältet eller Skå-Edebyfältet. Jag endast hävdar, att en enig militär uppfattning förelåg, och under de 6 år man arbetat med denna fråga har ingen anmärkning framställts mot Barkarbyfältet. Jag hörde inte heller utav någon hembygdsförening eller liknande sammanslutning. Jag hävdar bestämt och många med mig, att har man fått riksdagen att gå med på den här saken, skola omdömena åtminstone stå sig så länge att fältet hinner bli färdigbyggt.

Nu säger den ärade interpellanten, att man ändå inom en kortare eller längre framtid blir tvungen att köpa ett nytt fält. Det torde då närmast vara meningen att genom inköp utöka Järvafältet, och det köpet behöver göras främst av den anledningen, att artilleriets skottvidd ökas, år efter år, höll jag på att säga. Detta beror med andra ord på teknikens framsteg, och den saken kan ju inte flyget skyllas för. Ett nytt köp kan alltså behöva äga rum i vilket fall som helst. Hur det efter en längre framtid skall se ut i detta avseende kan ingen i dag bedöma; jag ser nu inte på det hela ur fredssynpunkt, utan jag tänker på den rent vapentekniska utvecklingen. En så genomarbetad plan, som låg till grund för 1936 års försvarsbeslut, måste åtminstone vara värd att sättas i verket, även om uppfattningarna hos de militära myndigheterna kunna skifta. I detta fall förelågo emellertid inga delade meningar. Beträffande påståendet att Skå-Edebyegendomen inte var upptäckt, så kanske den inte var upptäckt som försäljningsobjekt, men staten har ju möjligheter att lägga sig till med vad som helst, om staten vill ta till de hårda medlen.

Jag skall ge herr Flyg blott en enda replik. Han beskyllde flyget för att vara absolut motståndare till Skå-Edebyfältet, vilket dock enligt hans uppfattning var bättre än Barkarbyfältet. Såvitt jag vet är det flygförvaltningen fullkomligt likgiltigt, om det blir Barkarby eller Svartsjölandet. För flygledningen står bara den saken klar, att det kommer att kosta mycket mer pengar, om planerna ändras. Frågan om tidpunkten när flygfältet skall vara färdigställt kan ju bli en affär mellan herr Thorell och herr Flyg, men jag undrar, om herrarna bli sams. Herr Thorell vill nog bli färdig med försvarsbeslutets genomförande ganska fort, men jag är inte säker på att herr Flyg någonsin vill bli färdig med den saken. Flygvapnet ser på detta spörsmål ur den

Svar å interpellation. (Forts.)
synpunkten, att det är svårt att få den summa på $3^1/_2$ miljoner, som behövs, och jag kan uppriktigt deklarera, att nog kommer den att krävas. För egen del anser jag emellertid att $3^1/_2$ miljoner kronor kunna användas till försvaret på ett effektivare sätt än genom köp av Skå-Edebyegendomen och flyttande av flygfältet.

Herr andre vice talmannen **Magnusson:** Blott ett par ord. Jag kan förstå interpellanten, då han säger, att man gärna vill framföra i interpellationen framburna åsikter i frågan, men jag kan däremot inte hålla med honom om att de blivit framförda i tid. Enligt min uppfattning är det nu för sent att komma med invändningar i denna sak.

Jag begärde ordet, när herr Flyg ville göra gällande, att vad som här förekommer är ett bevis för att den fasta planmässigheten i fråga om försvarsutbyggnaden icke existerade, utan att det snarare rådde planlöshet. Jag tycker för min del, att man inte alls kan säga, att detta utgör något bevis för planlöshet, ty här föreligger ju en uppgjord plan för flygets utbyggande, som det är meningen att fullfölja. Om ifrån ett eller annat håll invändningar riktas mot den planen, så är detta ingenting ovanligt eller bevis för planlöshet. För min del anser jag det vara lyckligast om den uppgjorda planen fullföljes, ty enligt min mening är det så oundgängligen nödvändigt, att vårt försvar, inte minst flygförsvaret, utan dröjsmål sättes i stånd och att en försening, även om det endast skulle gälla 9 månader, icke lämpligen bör äga rum.

Herr Flyg ansåg, att den förändring i riksdagens sammansättning, som inträffat sedan försvarsbeslutet 1936 fattades, borde föranleda en justering i fråga om detta beslut — väl i den riktning herr Flyg önskar. Jag vill då påpeka, att det inträffat åtskilligt också utanför våra gränser, vilket har gjort, att de skäl, som förelågo för en förstärkning av vårt försvar 1936, äro minst lika starka nu. Det är väl för övrigt inte på grund av några inrikespolitiska förhållanden vi ha ett försvar, utan detta skall väl avvägas med hänsyn till det utrikespolitiska läget, och där ha förhållanden inträffat, som sannerligen icke äro ägnade att föranleda en justering av försvarsbeslutet i den riktning som herr Flyg önskar.

Herr **Flyg:** Bara ett par ord, herr talman! Jag avsåg inte med vad jag sade i sistnämnda avseende en omjustering av beslutet i försvarsfrågan enligt mina och min partigrupps speciella önskningar, men jag ber få erinra herr Magnusson om att det under försvarsdebatten i fjolårets riksdag fanns två motsatta huvudriktningar. Den huvudriktning, som i denna fråga led nederlag, var den, som sedan tog hem huvudparten av vinsten i valet och tryckte den andra tillbaka. Vad jag avsåg med mina ord var, att det naturliga hade varit, att försvarsbeslutet, som försvarsministern här åberopar såsom sitt viktigaste argument, hade justerats i enlighet med utgången av detta val. Detta sagt om detta.

I fråga om det allmänt militärpolitiska läget skall jag inte gå in på någon som helst diskussion. Men eftersom jag nu likväl begärt ordet, ber jag ändå få inregistrera, att den vitala frågan står obesvarad, huruvida man kan kring ett flygfält, som förlägges på ett annat militärt övningsfält, tillfredsställande bedriva de övningar, för vilka detta fält är avsett. Det betvivlar jag, och mycken sakkunskap säger detsamma. Då finner jag det högst oklokt att fullfölja ett beslut i denna riktning. Även om beslutet, då det fattades, skulle kunna anses vara mycket sakligt och starkt grundat, så existera icke längre i dag dessa sakliga grunder, då sådana fakta framkommit, som ge vid handen att motsatsen är fallet.

§ 3.

Vid härpå skedd föredragning av statsutskottets memorial, nr 202, angående ersättning åt biträde, anlitat av statsutskottet vid handläggning av visst ärende, biföll kammaren utskottets däri gjorda hemställan.

§ 4.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 444, i anledning av väckta motioner om underlättande av möjligheterna för landsbygdens ungdom att bedriva studier vid vissa undervisningsanstalter;

nr 454, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln gjorda framställningar angående anslag till understöd åt enskilda anstalter för yrkesundervisning m. m.;

nr 455, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för f. uppbördskommissarien Eric Svenson från viss, honom ådömd ersättningsskyldighet till kronan;

nr 456, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anordnande av provisoriska sekundärsjukhus inom den statliga sinnessjukvården;

nr 457, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående anslag till avsättning till fondinspektionens fond;

nr 458, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under andra huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till extra utgifter;

nr 459, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under tredje huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till extra utgifter;

nr 460, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under fjärde huvudtiteln, avd. Flygvapnet, gjorda framställning angående anslag till extra utgifter;

nr 461, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under femte huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till extra utgifter;

nr 462, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under sjunde huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till extra utgifter;

nr 463, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till extra utgifter;

nr 464, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under tionde huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till extra utgifter;

nr 465, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående löneregleringen för personalen vid serafimerlasarettet och karolinska sjukhuset m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 466, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående anslag till statliga och kommunala beredskapsarbeten m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 467, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående anslag till statens arbetslöshetskommission, reservarbeten och kontantunderstödsverksamhet m. m.;

nr 468, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående löneregleringen för folk- och småskollärare m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 470, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar i fråga om vissa anslag till kommunala läroverk och privatläroverk;

nr 471, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av Chalmers tekniska institut m. m.;

nr 472, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående löneregleringen för lärarpersonalen vid navigationsskolorna;

nr 473, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående dyrtidstillägg åt befattningshavare i statens tjänst m. fl. under budgetåret 1937/1938;

nr 474, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående provisorisk avlöningsförstärkning åt vissa befattningshavare i statens tjänst m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 475, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för avskrivning av lånekapital, anvisat åt svenska spannmålsföreningen;

nr 476, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneförbättring under budgetåret 1937/1938 för viss personal inom den civila statsförvaltningen m. m.; och

nr 477, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under sjätte huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till extra utgifter.

§ 5.

Till bordläggning anmäldes statsutskottets memorial, nr 203, angående statsregleringen för budgetåret 1937/1938.

§ 6.

Justerades ett protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5.31 e. m.

In fidem

Per Cronvall.

Lördagen den 12 juni.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Föredrogs punktvis statsutskottets memorial, nr 203, angående statsregleringen för budgetåret 1937/1938.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren, att vid föredragningen av de särskilda punkterna endast rubrikerna skulle uppläsas.

Punkterna 1—12.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 13.

Lades till handlingarna.

Punkten 14.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 2.

Justerades ett protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 11.4 f. m.

In fidem

Per Cronvall.

Tisdagen den 15 juni.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 8 och den 9 innevarande juni.

§ 2.

Föredrogs följande till kammaren inkomna dödsbevis:

Härmed intygas, att riksdagsmannen Anders Birger Petersson avlidit samt att dödsorsaken, enligt min uppfattning, varit den nedan angivna. Enligt vad jag själv känner, inträffade dödsfallet i Ulricehamn den 6 juni 1937 kl. 9.45 f. m., och var den avlidnes ålder: 51 år och 7 månader; civilstånd: gift; samhällsställning: riksdagsman, redaktör; bostad: Ö. Frölunda förs., Lerbäcksbyn.

Huvuddödsorsak: Paralysis cordis; bidragande dödsorsaker: Vit. organ. cordis inkrup. + Bronchopneumonia.

Ulricehamn den 6 juni 1937.

Uno Holmstedt,
underläkare.

På hemställan av herr talmannen beslöt kammaren att jämlikt § 28 riksdagsordningen till Konungen ingå med anmälan om den efter herr Petersson i Lerbäcksbyn inom kammaren uppkomna ledigheten; och blev ett i sådant avseende på förhand uppsatt skrivelseförslag, som upplästes, av kammaren godkänt.

§ 3.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 469, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående löneregleringen för lärare vid de allmänna läroverken m. fl. statliga undervisningsanstalter m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 478, angående statsregleringen för budgetåret 1937/1938; och

nr 479, med överlämnande av riksstat för budgetåret 1937/1938.

§ 4.

Härpå anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till Sveriges riksdags beslut å innevarande lagtima riksmöte.

§ 5.

Justerades protokollsutdrag.

§ 6.

Herr statsrådet *Levinson* föredrog Kungl. Maj:ts skrivelse till riksdagen angående förordnande av statsrådsledamöter att uppläsa Kungl. Maj:ts beslut om avslutande av innevarande års lagtima riksdag, innefattande, bland annat, att Kungl. Maj:t förordnat statsrådet Levinson att i riksdagens andra kammare uppläsa ifrågavarande beslut.

Härefter lämnade herr talmannen ånyo ordet till herr statsrådet *Levinson*, som uppläste Kungl. Maj:ts öppna brev till riksdagen om avslutande av innevarande års lagtima riksdag, så lydande:

Kungl. Maj:ts öppna brev till riksdagen om avslutande av innevarande års lagtima riksdag; givet Stockholms slott den 11 juni 1937.

Kungl. Maj:t vill härmed giva riksdagen till känna Sitt beslut, att innevarande års lagtima riksdag skall avslutas den 15 juni 1937.

GUSTAF.

K. G. Westman.

§ 7.

Herr **talmannen** tog nu avsked av kammarens ledamöter med följande ord: Mina damer och herrar! Då vi nu kommit till slutet av årets riksdag, vill jag uttala ett tack till kammarens ledamöter för den välvilja och det överseende, som kommit mig till del under den gångna riksdagen. Jag begagnar också tillfället att till mina kamrater i presidiet framföra mitt tack för deras medverkan vid utövandet av befattningen att leda kammarens förhandlingar.

Betydande resultat ha uppnåtts vid denna riksdag. Arbetet har dock icke varit särskilt ansträngande. Visserligen förekom även denna gång vid slutet av riksdagstiden en anhopning av stora och betydelsefulla ärenden, men icke i samma utsträckning som förlidet år.

Kammarens sekreterare Per Cronvall har meddelat, att han med denna riksdags utgång avgår från sin befattning. Vid 1909 års riksdag valdes han till kammarens sekreterare, vilken befattning han innehaft under alla efterföljande riksdagar. Då Cronvall nu med ålderns rätt träder tillbaka, får jag på kammarens vägnar tacka honom för det nit och intresse, han städse ådagalagt, och för den skicklighet, varmed han fullgjort sitt uppdrag.

Innan vi som äro här närvarande åtskiljas, vill jag tillönska Eder en angenäm sommar. Denna önskan riktas jämväl till alla dem, som mina ord icke kunna nå, men som vi arbetat samman med under denna riksdag.

Härpå svarade herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Då jag nu i egenskap av till riksdagsåren äldste närvarande ledamot av kammaren uttalar till Eder ett hjärtligt tack för, som alltid, utomordentligt skicklig ledning av kammarens ofta prövande och ansträngande förhandlingar, är jag förvissad om att uttala alla kammarledamöternas enhälliga mening, ett tack, som icke endast riktar sig till den borne ledaren av våra förhandlingar utan lika mycket till vännen kamraten för den välvilja och det personliga intresse, Ni alltid haft till övers för oss även under debatternas ibland ej allt för lugna atmosfär.

Herr talman! Vi önska Eder en vilsam och lugn sommar.

Herr talmannen och kammarens ledamöter utbytte härefter avskedshälsningar samt åtskildes.

In fidem

Per Cronvall.

Tisdagen den 22 juni.

Kl. 1 e. m.

Jämlikt bestämmelse i § 14 ordningsstadgan för riksdagens andra kammare hade tillkännagivande blivit vederbörligen utfärdat därom, att justering av de kammarens protokoll, vilka vid riksdagens avslutande återstodo ojusterade, komme att denna dag kl. 1 e. m. försiggå i kammarens justeringsrum; och tillstädeskommo på utsatt tid följande kammarens ledamöter:

herr Anderson i Råstock,
» Magnusson i Sköfde,
» Eriksson i Stockholm,
» Andersson i Rasjön och
» Wallén.

De protokoll, som hållits vid kammarens sammanträden den 11, den 12 och den 15 innevarande juni, upplästes och blevo av kammarens tillstädesvarande ledamöter godkända.

In fidem

Per Cronvall.

Stockholm 1937. Kungl. Boktryckeriet, P. A. Norstedt & Söner.
373027